

Liturgia w podstawowych formach wyrazu

**Redakcja
ks. Andrzej Żądło**

Katowice 2011

Wstęp

Dużo już w okresie po Soborze Watykańskim II przeprowadzono studiów na temat liturgii i dużo jej poświęcono opracowań. Mimo wszystko pozostaje ona wciąż niezgłębiona. Liturgia zostanie właściwie taka na zawsze, bo przynależy do spraw samego Boga, który jest nieprzenikniony w swej istocie oraz nieograniczony w swoich zamiarach i planach. Właśnie w te plany Boga wpisuje się życie Kościoła, zrodzonego i wciąż się rodzącego w akcie liturgicznego zgromadzenia, które w Wielki Czwartek zostało urzeczywistnione z woli Chrystusa w Wieczerniku, każdej zaś niedzieli dokonuje się w świątynnych domach chrześcijan całego świata, przy ołtarzu – symbolu Chrystusa, który w prawowitych zgromadzeniach chrześcijan uobecnia sakramentalnie swoją zbawczą ofiarę.

Przez fakt urzeczywistniania się zbawczego dzieła Boga w sakramentalnych czynnościach, których istota pochodzi od Chrystusa, zaś sposób ich sprawowania, okoliczności i uwarunkowania stabilizowane są przez Kościół, liturgia bliska jest człowiekowi. Ogarnia go swoim działaniem i angażuje do świadomego, pełnego, czynnego i owocnego uczestnictwa w niej. Stąd każdy powinien przejawiać troskę o to, by się faktycznie, duchowo i zewnętrznie, angażować w liturgię, by ją odpowiednio doceniać i przeżywać jako jedną, niepodzielną rzeczywistość Bosko-ludzką. Idealnym Prototypem sprawowanej przez Kościół liturgii jest sam Jezus Chrystus – Boże Słowo, które *stało się ciałem i zamieszkało wśród nas* (J 1,14), abyśmy mieli *w jednym Duchu [...] przystęp do Ojca* (Ef 2,18). W Nim natura Boska i ludzka współtworzą jedną

osobę Zbawiciela, który modlił się przed swoją męką, śmiercią na krzyżu i zmartwychwstaniem, aby wszyscy – jak On z Ojcem – stanowili jedno (por. J 17,22). Stąd liturgię wkomponował Jezus w drogę przystępowania do Boga i budowania jedności wśród ludzi. Przed swym powrotem do Ojca powierzył ją Kościołowi i polecił mu, by ją sprawował aż do Jego powrotu na ziemię w chwale.

Liturgia więc stanowi chcianą i przewidzianą przez Pana, a także zaplanowaną w całym dziele odkupienia rzeczywistość sakramentalną. Stąd jako taka składa się – jak każdy sakrament – z wielu części, a także z uchwytnych zmysłami elementów. Wszystkie one przeszyte są jednak jednym Duchem – Duchem Pana naszego, Jezusa Chrystusa, Ożywicielem, który przenika wszystko i sprawia, że jeden lud złożony z wielu członków, zbiera się w dzień Pański na sprawowanie jednego i niepodzielnego aktu uświęcenia i kultu. Lud Boży wielbi więc Boga jednym głosem, odczytuje różne teksty biblijne, śpiewa, posługuje się formułami modlitewnymi, zajmuje w czasie liturgii różne postawy, wykonuje gesty, zachowuje chwile milczenia. Na użytek liturgii buduje świątynie i odpowiednio je wyposaża. Wszystko zaś czyni na chwałę Boga, poddając się Jego świętej pedagogii, która po drogach ziemskiego życia wiedzie nas ku pełni świętości w niebie.

Wszystko w liturgii ma swoją niepowtarzalną wartość i swoje znaczenie. Ze względu na ową wartość i znaczenie liturgia oraz dojrzałe w niej uczestnictwo domagają się mistagogii, tj. takiego działania Kościoła, które wspomaga w harmonizowaniu życia ze sprawowanym sakramentalnie misterium. W przekonaniu, że różne mogą być drogi oraz sposoby owego wspomaganie w dojrzewaniu wiary uczestników liturgii, oddajemy do rąk czytelników książkę, zatytułowaną *Liturgia w podstawowych formach wyrazu*.

ks. Andrzej Żądło

Riassunto

Sul tema della liturgia sono stati prodotti molti studi e articoli di vario genere dopo il Vaticano II. Nonostante questo, la liturgia rimane ancora una „pagina” continuamente da scoprire o da approfondire. E del resto rimarrà così sempre, perché appartiene alle realtà di Dio che è inesauribile nel suo mistero; i suoi progetti non sono limitati ai nostri parametri umani; per questo l'approfondimento del rapporto con lui, espresso e realizzato soprattutto nell'azione liturgica, è inesauribile.

Nell'insieme di questi suoi progetti si pone la realtà e la vita della Chiesa. Essa è nata e continuamente nasce nell'*actio* liturgica; da quella sorgente che ha la sua origine nella Cena pasquale che Gesù ha vissuto con i suoi apostoli e sulla Croce, e che si rinnova continuamente nella storia nelle *domus ecclesiae* di ogni luogo. Nelle assemblee cristiane, dovunque esse si compiano secondo il rito della Chiesa, l'altare è il simbolo e il luogo dell'incontro tra Dio e il suo popolo nel contesto della celebrazione del memoriale.

Nelle azioni liturgiche si compie – nel tempo e nello spazio – l'opera di Dio. L'essenza delle azioni liturgiche viene da Cristo, ma le modalità celebrative sono stabilite dalla Chiesa. Tutto questo ci fa comprendere come la liturgia sia vicina ad ogni persona; la avvolge con il suo agire; la impegna a parteciparvi in modo cosciente, attivo e fruttuoso. Ecco perché ognuno deve avere la preoccupazione di comprendere meglio la liturgia per potervi partecipare con maggior consapevolezza sia interiormente che esteriormente; per poterla apprezzare e vivere come

una realtà divino-umana i cui termini sono inseparabili proprio a motivo dell'essenza divino-umana che li unisce.

L'ideale prototipo della liturgia celebrata dalla Chiesa è Gesù Cristo – Parola di Dio che si è fatto carne ed è venuto ad abitare in mezzo a noi (cf Gv 1,14) perché abbiamo accesso al Padre nello stesso Spirito (cf Ef 2,18). In Cristo la natura divina e umana costituiscono la Persona del Salvatore, che ha pregato prima della sua passione e morte e risurrezione perché tutti – come lui è con il Padre – costituiscano un'unica realtà (cf Gv 17,22). Per questo motivo la liturgia costituisce il mezzo per realizzare la piena comunione con Dio-Trinità e con ogni fratello.

Prima del suo ritorno al Padre Cristo ha affidato la liturgia alla Chiesa e le ha ordinato di celebrarla fino al suo ritorno glorioso sulla terra. Per questo la liturgia costituisce una realtà sacramentale voluta da Dio nella sua opera salvifica. Come tale essa è costituita da varie parti che si esprimono con linguaggi in linea con la esperienza di vita delle persone e delle culture in cui queste si trovano. Tutti questi elementi sono compenetrati dall'unico Spirito – Spirito di Nostro Signore Gesù Cristo, Colui che vivifica, penetra tutto e fa sì che il popolo che si riunisce nel giorno del Signore per un unico atto di santificazione e di culto si realizzi come popolo di Dio in pienezza.

Il popolo di Dio glorifica Dio con una sola voce e legge diversi testi biblici, canta, si serve delle varie forme eucologiche, compie vari atti rituali, mantiene i momenti di silenzio. Per la liturgia costruisce edifici e li mantiene in modo adeguato. Tutto comunque si compie per la gloria di Dio mettendo ogni fedele al seguito della sua pedagogia che guida la persona sulle strade della vita terrena verso la piena santità nel cielo.

Tutto nella liturgia ha un irripetibile valore e un suo specifico significato. Per questo valore e significato ma anche

per il bisogno della matura partecipazione ad essa, la liturgia esige una mistagogia cioè un tale agire della Chiesa che aiuta ad armonizzare la vita con il mistero celebrato sacramentalmente. Convinti che diverse possono essere le strade e i modi del supporto sulla via verso la piena fede matura dei partecipanti alla liturgia, poniamo in mano ai lettori il volume intitolato: *Liturgia e i suoi linguaggi*.

Sommario

INTRODUZIONE.....	5

I

LINGUAGGI E PROSPETTIVE DELLA CELEBRAZIONE LITURGICA

Manlio Sodi

Tra simboli e riti. Il linguaggio del corpo nella celebrazione	9
Tra cultura e linguaggi culturali	11
Il rito e l'Altro	14
Il corpo e i suoi linguaggi	16
Corpo e spirito: una dualità per comprendere l'armonia della persona.....	17
La valorizzazione del corpo nel culto cristiano.....	19
Il corpo come dimensione essenziale di un culto „in Spirito e verità”	21
Tra incarnazione e divinizzazione	23
Conclusione	25

Andrzej Żądło

Il ruolo del corpo nella liturgia espresso negli atteggiamenti e gesti.....	29
Interpretazione teologica degli atteggiamenti del corpo e dei gesti nella liturgia	30

Gli atteggiamenti, segno ed espressione della partecipazione.....	36
I gesti, segno ed espressione della partecipazione.....	41
Conclusioni pastorali.....	53

Antoni Reginek

Il linguaggio del canto e della musica nella liturgia	55
Perché e quando la liturgia deve essere cantata?	55
Musica sacra. In che consiste questa sacralità?	61
Condizionamenti e indicazioni pratiche	65

Adelajda Sielepin

Il silenzio, spazio per la partecipazione al mistero	70
Il silenzio nella Bibbia	71
Silenzio: elemento del linguaggio del mistero	72
Il silenzio nella liturgia.....	79

II

TIPOLOGIE DELLA „PAROLA” NELLA CELEBRAZIONE

Jan Twardy

La funzione del testo biblico nella liturgia	91
Dalle letture bibliche della messa „bassa” all’abbondante mensa della Parola di Dio oggi	92
La presenza di Cristo nella proclamazione liturgica dei testi biblici	100
La forza della Parola di Dio celebrata nella liturgia	102
L’ascolto della Parola di Dio: condizione della vita cristiana	109

Responsabilità nel ministero dell'annuncio della Parola di Dio	111

Leszek Szewczyk

La funzione dell'omelia e il suo ruolo nella liturgia.....	119
Essenza dell'omelia	119
Obiettivo della predicazione omiletica.....	120
Funzioni dell'omelia	122
Ruolo dell'omelia nella liturgia.....	126

Matias Augé

Il testo eucologico	136
La struttura teologica tridimensionale dell'eucologia	137
L'eucologia minore	139
Riflessioni conclusive	147

Erwin Mateja

La funzione delle monizioni e degli inviti fatti durante la liturgia eucaristica	151

III

L'IMPEGNO NELLA FORMAZIONE

Helmut Jan Sobeczko

L'approfondimento teologico delle funzioni, degli atteggiamenti, dei gesti e delle parole presenti nella liturgia.....	163
Le molteplici presenze di Cristo nella liturgia	164
Lo Spirito santo artefice della liturgia.....	167
La liturgia, azione di Cristo-Chiesa	171

L'interpretazione biblica delle azioni liturgiche	172
Strutture dell'azione liturgica.....	173
Partecipazione cosciente, attiva e fruttuosa	175

Mariola Teresa Kozubek

Principi e significato della pedagogia liturgica.....	181
Introduzione	181
Pedagogia liturgica – spiegazione della categoria	182
Principio della pedagogia liturgica – educare alla liturgia	184
Significato della pedagogia liturgica – educazione liturgica.....	195
Conclusione	202
ABBREVIAZIONI	205
NOTE BIOGRAFICHE	206
RIASSUNTO	209

Spis treści

WSTĘP.....	5

I

FORMY WYRAZU I CHARAKTERYSTYKA CELEBRACJI LITURGICZNYCH

Ks. Manlio Sodi SDB

Między symbolem i rytym. Język ciała w celebracji liturgicznej	9
Między kulturą i różnymi typami słownictwa kultycznego.....	11
Ryt i Inny	14
Ciało i jego symboliczna wymowa	16
Ciało i duch: dwa elementy pozwalające pojąć harmonię osoby.....	17
Dowartościowanie ciała w kulcie chrześcijańskim	19
Ciało podstawowym wymiarem kultu sprawowanego „w Duchu i prawdzie”	21
Między wcieleniem i ubóstwieniem	23
Zakończenie	25

Ks. Andrzej Żądło

Ciało i jego wymowa w liturgii wyrażona w postawach i gestach	29
Teologiczne uzasadnienie postaw ciała i gestów w liturgii.....	30

Postawy znakiem i przejawem udziału w liturgii	36
Gesty znakiem i przejawem udziału człowieka w liturgii.....	41
Wniosek duszpasterski	53

Ks. Antoni Reginek

Wymowa śpiewu i muzyki w liturgii	55
Dlaczego i kiedy śpiewana liturgia?	55
<i>Musica sacra</i> . Co to znaczy świętość muzyki?	61
Uwarunkowania i wskazówki praktyczne	65

S. Adelajda Sielepin CHR

Milczenie w liturgii specyficzną „przestrzenią” uczestnictwa w misterium	70
Biblia o milczeniu.....	71
Cisza elementem języka misterium	72
Milczenie liturgiczne.....	79

II

TYPOLOGIA „SŁÓW” STOSOWANYCH W LITURGII

Ks. Jan Twardy

Tekst biblijny w liturgii.....	91
Od czytań biblijnych w „małej Mszy” do obficie zastawionego stołu słowa Bożego	92
Obecność Chrystusa w liturgicznym czytaniu tekstów biblijnych	100
„Pełne mocy słowo Boże” celebrowane w liturgii	102
Słuchanie słowa Bożego warunkiem życia chrześcijańskiego	109
Celebrowanie liturgii w duchu „odpowiedzialności za słowo Boże” – obowiązki sług słowa	111

Ks. Leszek Szewczyk

Funkcje homilii i jej rola w liturgii	119
Istota homilii	119
Cel głoszenia homilii	120
Funkcje homilii	122
Rola homilii w liturgii.....	126

Ks. Matias Augé CMF

Tekst euchologiczny	136
Trójwymiarowość struktury teologicznej euchologii.....	137
Euchologia mniejsza	139
Wnioski końcowe	147

Ks. Erwin Mateja

Funkcja zachęt i pouczeń przekazywanych podczas liturgii Eucharystii	151

III

FORMACJA LITURGICZNA

Ks. Helmut Jan Sobeczko

Teologiczne uzasadnienie stosowanych w liturgii czynności, postaw, gestów i słów	163
Celebracja liturgii z wielorako uobecnionym Chrystusem..	164
Duch Święty sprawcą liturgii jako jednego aktu kultu.....	167
Liturgia aktem Chrystusa – Kościoła.....	171
Biblijna interpretacja czynności liturgicznych.....	172
Cielesno-duchowa struktura czynności liturgicznych.....	173
Uczestnictwo świadome, czynne i owocne.....	175

Mariola Teresa Kozubek

Zasada i znaczenie pedagogii liturgicznej w urzeczywistnianiu eklezjalnej wspólnoty	181

Wprowadzenie.....	181
Pedagogia liturgiczna – wyjaśnienie kategorii.....	182
Zasada pedagogii liturgicznej – wychowanie do liturgii.....	184
Znaczenie pedagogii liturgicznej – wychowanie liturgiczne.....	195
Zakończenie.....	202
WYKAZ SKRÓTÓW.....	205
NOTY BIOGRAFICZNE O AUTORACH.....	206
RIASSUNTO.....	209
SOMMARIO.....	212